

Kaj pravijo zgodovinski in sodobni viri o nekaterih redkih in vprašljivih gnezdilkah Slovenije

What the historical and contemporary sources say about some rare and questionable breeders of Slovenia

Iztok GEISTER

UVOD

Poglobljeno branje zgodovinskih in sodobnih virov o redkih in vprašljivih gnezdilkah Slovenije iz vrst ptic pevk (*Passeriformes*) zajema zvečine obdobje od sto do sto petdeset let. Presoja naj bi pokazala kontinuiteto ali diskontinuiteto opazovanj v pogledu verjetnosti gnezdenja obravnavanih vrst. Pri takšnem pristopu je treba najprej presoditi pričevalnost posameznih zgodovinskih virov.

Citirani zgodovinski avtorji predvsem Seidensacher (1864), Schiavuzzi (1883), Schulz (1890), Reiser (1925) in Bačar (1939), so sistematično ločili različne statuse obravnavanih vrst na ozemlju današnje Slovenije. Uporabljali so pojme stalnica (*Standvogel*, *specie stationata*), poletna vrsta (*Sommervogel*, *specie estiva*) ali gnezdilka (*Brutvogel*, *specie nidificante*).

Tega pa ni mogoče reči za Freyerjevo Favno (1842), saj vlada v njej glede tega nepopisna zmešnjava. Izrecno loči gnezdilke od negnezdilk le v 11 primerih (v devetih uporabi besedo »gnezdi« in v treh besedo »živi«), selivke pa od neselivk v 26 primerih (vendar se tudi med njimi skriva kakšna gnezdilka). Zvečine na kratko opisuje le nahajališ-

če, pri čemer je le malokdaj jasno, ali gre pri tem za gnezditveno prebivališče (gnezditveni habitat), zadrževališče na preletu (refugij) ali prezimovališče (prezimovalni habitat). Takšna delitev je lepo vidna npr. pri navadnem kupčarju, katerega prvi del nahajališča »na sveže preoranih njivah« ustreza zadrževanju na preletu, drugi del nahajališča »poleti v gorah« pa gnezditvenemu habitatu oziroma bolje povedano gnezditvenemu zemljepisu. Kako problematično, čeprav z vidika opisa nahajališča osuplo korektno, je lahko takšno predstavljanje pri nas pojavljajočih se vrst, se pokaže na primer pri krivokljunih, kjer za malega piše »v smrekovih in jelovih gozdih« in za velikega »v borovem gozdu, npr. pri Idriji«. Seveda nobenega poznavalca takšna formulacija ne more zavesti do te mere, da bi napak presojal status tako redkega severnjaškega klateža, kot je pri nas sedaj in je bržkone bil tudi v preteklosti velik krivokljun. Toda kaj naj rečemo v primeru škrlatca, za katerega Freyer zapiše: »Bei Feistenberg in Unterkrain«, to je pri Gracerjevem turnu pri Hrastju pod Gorjanci, in v podkrepitev navede celo ime opazovalca, verjetneje pa pri-

nositelja žive ali ubite ptice (ne pa tudi datuma). Ko to vprašujemo, kajpak razmišljamo z zavestjo o današnji razširjenosti te vrste v Sloveniji.

Z vidika današnje gnezditvene ekologije najdemo pri Freyerju zelo vznemirljive opise nahajališč, kot npr. pri beli pastirici »na jezerih in bregovih rek«. Takšen opis lahko po današnji logiki velja le za zadrževališča ob selitvi, če pa velja za gnezditvena prebivališča, potem je s tem povedano to, da pred sto petdesetimi leti bela pastirica ni živela stran od voda, tako kot živi v prevladujoči meri danes. V primeru pribe delitev nahajališča v gnezditveno prebivališče »v močvirjih« in v zadrževališče ob selitvi »pri potovanjih tudi na njivah« razkriva vso statusno dinamiko te vrste, ki je zgodovinsko delitev napolnila s povsem novo vsebino, saj pribe danes gnezdi v Sloveniji predvsem po njivah.

Za razreševanje vprašanja, ali neka vrsta pri nas gnezdi ali ne, sta lahko odločilnega pomena kraj in datum opazovanja, kakorkoli opazovanje že razumemo. Freyer v ornitološkem delu Favne navaja en sam popoln konkreten podatek, pa še ta (za lopatasto govnačko *Stercorarius pomarina*) se ne nanaša na gnezditveno obdobje. Največkrat navede ali regijo ali kraj, letni čas ali mesec. Tudi Seidensacher (1864) je pri navajanju datumov kar precej pozabljiv, moti pa tudi to, da ne navaja v večini primerov niti približnega kraja opazovanja ali gnezditve, saj pojma, zaobseženega v naslovu »Ptice Celja«, ne moremo šteti niti za približno označitev kraja. V svojem zgodnejšem delu o

pticah v okolici Celja v letu 1863 (Seidensacher 1864 b), v katerem so opazovanja zelo izvirno razdeljena po mesecih, resda ne izpusti nobenega datuma, zato pa vse kraje dogajanja. Tudi Schiavuzzi (1883) očitno ni maral datumov, saj navaja predvsem datume Eggenhöfnerja, Nattererja, Washingtona in drugih bolj vestnih zapisovalcev. Videti je, da se je šele Reiser (1925) docela zavedal pomena navedbe kraja in datuma, saj ju pri svojih opažanjih dosledno uporablja.

Zelo zgovorna okoliščina za presojo kontinuitete ali diskontinuitete vprašljive vrste je tudi kritičen odnos mlajših zgodovinskih avtorjev do starejših, svojih predhodnikov. Za to si je prizadeval tako Schulz, ki je poskušal razrešiti marsikatero Freyerjevo uganko, kot tudi Reiser, ki je znal biti kritičen do svojega velikega vzornika Seidensacherja, pri čemer ne smemo spregledati, da je naslednika ločilo od prednika kar pol stoletja in več. A tudi do takšnih modifikacij je treba ostati kritičen. Tako je na primer Schulz (1890) Freyerjevo oznako za belovratega muharja »Gnezdi v drevesnih duplih. Notranjska.« citiral kot »Gnezdi na Notranjskem«. Če bi vse Freyerjeve navedbe nahajališč interpretirali na takšen način, bi za marsikatero vrsto dobili povsem nemogočo sliko njene razširjenosti. Seveda pa gre v primeru belovratega muharja po vsej verjetnosti za povsem korekten podatek.

Končno velja opozoriti, da se vsa opažanja do leta 1917 nanašajo na takratno avstro-ogrsko upravopolitično delitev slovenskega ozemlja na Kranjsko, Koro-

ško, Štajersko in Primorje. Tako Freyerjeva »Favna« pokriva področje Gorenjske, Dolenjske in Notranjske ter delno Koroške. Schiavuzzijevo »Gradivo« Istro, Kras do Senožeč, Vipavsko dolino in Goriško, Seidensacherjeve »Ptice Celja« celjsko okolico, Savinjsko dolino in Pohorje, Reiserjeve »Ptice Maribora« pa mariborsko okolico z Dravskim in Ptujskim poljem, Slovenske gorice in Pohorje.

LAŠKI ŠKRJANEC *Melanocorypha calandra*

Freyerjevo (1842) jedrnato, zato pa nič manj dvoumno izražanje: »Na Krasu«, ki dopušča vsakršno statusno razlago, je vendarle treba presojati glede na omejitve, ki jo je ponazarjala takratna deželna meja med Kranjsko in Primorjem in ki je potekala precej po severnem robu Krasa, tako da bi, upoštevajoč cestno povezavo, lahko rekli, brž nad Divačo. Erjavec (1870), ki kot jezikoslovec tako ozkih meja ni upošteval, pa je za laškega škrjanca zapisal, da je to ptica, »ki se včasih tudi izgubi v naše primorje«, pri čemer pa je verjetno še vedno mislil le na Kras. Zakaj za Schiavuzzija (1883), poznavalca priobalne ornitofavne, je ta vrsta stalnica: »Gnezdi v velikem številu na travnikih na območju Savudrije.« Glede razširjenosti v notranjosti pravi, »da jo najlaže najdemo v osrednjih predelih istrskega polotoka, na planotah, ki se raztezajo po vrhovih gora nad Piranom, pa komaj katero.« Iz tega lahko sklepamo, da je bila v višjih predelih, kot so denimo Šavrinska brda, precej redka. Težko je verjeti, da zatem celo stoletje o gnezditveni razširjenosti

te nekdanje tako pogoste vrste ni nobenega podatka. Šele 23. 5. 1987 je M. Gjerkeš (v pismu) opazoval laškega škrjanca na Bonifiki med Kopro in Ankaranom: »Samec je pel cel maj in junij. Možna je gnezditve.« Tu si moremo pomagati z zgodovinskim sporočilom Schiavuzzija (1842): »Najraje živi na terasah iz apnenca, najdemo ga pa tudi na lapornatih in peščenih tleh.« Bonifika je osušeno, morju iztrgano, precej peščeno zemljišče.

Zgolj kot zanimivost omenimo še Reiserjevo (1925) opombo: »Puff omenja za Maribor tudi vrsti *Alauda calandra* (ki ga imenuje kamenjasti škrjanec) in *Alauda nemorosa* = *Lullula arborea*. Pojav prvo imenovane vrste je iz podnebni in zoogeografskih razlogov preprosto nepojmljiv...«

KRATKOPRSTI ŠKRJANEC *Calandrella brachydactyla*

Od starejših avtorjev ga omenja edinole Schiavuzzi (1883), pa še on pravi, da ga na področju, kjer opazuje, ni videl. Eggenhöfner (1842) ga uvršča med vrste, ki gnezdi v okolici Trsta. Katalog ptic iz Tržaške okolice, zbranih v Mestnem muzeju, je leta 1842 izšel v časopisu Isis. v Cesarskem muzeju na Dunaju pa hranijo dva primerka kratkoprstega škrjanca s Primorja, ki ju je podaril H. I. Natterer. To sta samec iz Materije pri Kozini iz maja leta 1815 in samica iz Socerba iz junija istega leta. Kasnejših literarnih virov ni, pač pa Perco & Utmar (1987) navajata to vrsto kot gnezdilko kar v treh mejnih kvadrantih (10 × 10 km) na Krasu. Zaradi poznega datuma sta zanimivi tudi poro-

čili Kozine (1980), ki je 28. 4. 1978 v Jurjevici pri Ribnici opazoval jato 20 kratkoprstih škrjancev (»Na tleh so se oglašali kakor poljski škrjanci, vendar so bili videti precej manjši«) in Šereta (1982), ki je 22. 4. 1976 v Stožicah pri Ljubljani opazoval jato 10 osebkov. Zadrževanje v jati govori slej ko prej o selitvi.

MALA CIPA *Anthus pratensis*

Freyer (1842) jo najdeva »v močvirjih, na vlažnih, poplavljenih travnikih«. F. Kocbek, sicer malo znano ornitološko ime, eden izmed 186 stalnih poročevalcev Komiteju ornitoloških opazovališč v Avstro-ogrski, ki je izdajal obsežno vsakoletno ornitološko poročilo, šteje kot opazovalec iz Žalca leta 1890 malo cipo za poletno vrsto »Sommervogel« (Tschusi & Dalla-Torre 1890). Dne 27. 6. 1973 je Gregori (1985) na močvirnem travniku ob Cegonci pri Slovenski Bistrici poslušal petje samca male cipe, 17. 6. 1976 pa dva samca. Ker je v bližini pela tudi drevesna cipa, je zamenjava izključena (Gregori 1985). Sta pa »tega dne peli dve mali cipi tudi v Račah, in sicer v zamočvirjenem delu, poraščenem z ločkom, zahodno od ribnikov«. Tako se je uresničilo, kar je v bukvah ohranjeno: tako to, kar je zapisal Freyer, kot ono, česar nismo verjeli Kocbeku!

ŠPANSKI KUPČAR *Oenanthe hispanica*

Schiavuzzi (1883) v skladu s tedanjo taksonomijo razlikuje dve vrsti: *Saxicola stapazina*, danes bi mu rekli črnogri kupčar, in *Saxicola aurita*, ki bi ga nemara poimenovali bledogri kupčar.

Obe vrsti, danes podvrsti ene in iste vrste, sta takrat gnezdili v Primorju. Za črnogrlega kupčarja je Schiavuzzi zapisal, da »pogosto prihaja na višave gričev na ozemlju Pirana, kakršna sta Kaštel in Savudrija, kaj šele na ozemlju Tržiča do vznožja Krasa, kjer gnezdi med razpokami skal in v razvalinah«. Za bledogrlega kupčarja pa pravi, da je od svojega rodu ta vrsta najmanj pogosta, vendar gnezdi na našem ozemlju, kamor prihaja prve dni aprila in odhaja septembra. Perco & Utmar (1987) navajata španskega kupčarja kot gnezdilca v enem izmed mejnih kvadrantov (10 / 10 km) na Krasu. Opazovanje tandema Kmecl & Rižner 5. 4. 1992 v Gornjem jezeru ob Cerkniškem jezeru je zanimivo, zaradi morebitne zveze z opazovanjem na Babnem polju, ko je kolega D. Šere 18. 6. 1985 za hip videl španskega kupčarja. Med pisanjem tega prispevka je prišel na dan še en podatek: 18. 5. 1965 je bil par teh kupčarjev opazovan v Malošču na Krasu (J. Gregori, Seznam redkih vrst ptic Slovenije 1993).

MODRI SLAVEC *Luscinia svecica*

Najprej nekaj besed o imenu. Freyer (1842) jo imenuje plava tašica, kar je najbrž zapis narečnega »Tašca« (pri čemer je zanimivo, da *E. rubeculo* imenuje rumena tašica, kar je takrat pomenilo rdeča), Schulz (1990) pa modra tašica (rumena je medtem postala »rudeča«). Ponebšek (1912), ki je imel več občutka za jezik, jo imenuje višnjeva taščica. Sam sem jo, zahtevajoč doslednejše izražanje in glede na to, da po veljavni taksonomiji pripada rodu slav-

cev, imenoval modri slavec (Geister 1980). Če pa bi hoteli združiti pravilno z lepim, bi se ptica najbrž morala imenovati višnjevi slavec. Višnjev namreč pomeni nebesno moder.

Freyer (1842) je za to vrsto zapisal v že znanem slogu: »V grmovju ob vodah« in dodal »redko«. Razveseljivejša je Schulzeva (1890) opredelitev: »Redkejša poletna ptica; pride okrog 25. marca do začetka aprila in se v avgustu odseli.« Dokaza za gnezditve ne najdemo niti pri Reiserju (1925), ki to odkrito obžaluje: »Nekdanji lovni posestnik Pichler starejši mi je zagotovil, da se višnjeva taščica v močvirnih predelih ob Dravi vsako leto ne pojavlja le ob selitvi, temveč da posamezni pari celo gnezdi. Podatek, ki ga je dandanašnji zelo težko preveriti. Tako on kot tudi preparator Zavesky sta kot priljubljeno počivališče višnjeve taščice označila Črno mlako na levem bregu Drave pri Dupleku.« Bačar (1939) jo spet imenuje modra taščica, nameni pa ji en sam stavek: »Pri nas se pojavijo v redkih primerkih konec aprila in že v septembru odletijo v zimovališča«. Navedba konec aprila, tako po Schulzevem in danes znanih podatkih za prelet, kasni za en mesec, kajti gnezditveno prebivanje se nanaša na srednjeevropsko podvrsto *L. s. cyanecula* in ne na skandinavsko podvrsto *L. s. svecica*, ki se seli skozi naše kraje mesec dni kasneje.

Ivan Šašelj, župnik iz Adlešičev v Beli krajini, je svoja poročila o opazovanju višnjeve taščice sprva pošiljal kustosu Deželnega muzeja v Ljubljani, dr. Gvidonu Sajovicu – ta jih je vpletal v svoja, danes znamenita poročila Iz ptič-

jega življenja na Kranjskem, objavljena v Carnioli (od 1909 do 1919 s presledki) – kasneje pa jih je samostojno objavil v Lovcu (1922 in od 1926 do 1941). Tako v poročilih iz Bele krajine kot z Dolenjskega, službeno je bil medtem premeščen v Št. Lovrenc ob Temenici na Dolenjskem, popisuje višnjevo taščico v tako atipičnem, da celo nemogočem habitatu, da je več kot očitno, kako je imel v mislih neko povsem drugo ptico. Katero, bom skušal pojasniti v posebnem prispevku, ki ga pripravljam.

Dolinar (1951), ki je opisoval ptice Savinjske doline na dokaj nenavaden, v dobesednem pomenu malomaren način, omenja tudi gnezdenje modre taščice: »Rjavi srakoper je zelo pogost. V številu sem jih samo lani opazil nekaj manj. Gnezd jim nihče ne razdira. Dokler še ne vali en teden, zapusti jajca takoj, ako jih le malo premešamo. Včasih niti tega ni treba, da le najdemo gnezdo in srakoperja prepodimo, že ni gotovo, da bo valil dalje. (Takšno občutljivost sem našel še pri modri taščici.)« Ob teh lahkotnih besedah obnemimo.

POVODNA TRSTNICA *Acrocephalus paludicola*

Povodno trstnico prištevamo med tako imenovane pričakovane gnezdilke (Geister 1989), saj leži Slovenija med dvema deloma njenega gnezditvenega areala. Schiavuzzi (1883) jo opisuje kot stalno gnezdilko na ozemlju Tržiča (Monfalcone). Freyer (1842) učinkuje s podatkom o živalskem vrtu kot nahajališču blagohotno, sicer pa bolj na sploh navaja »trstično mlako«. Sicer je glede imena te trstnice pri starejših avtorjih

nekaj zmede: Freyer jo imenuje prvodna, Schulz lisasta (s tem da ni jasno, katero je s tem imenom imel v mislih Freyer). Kakorkoli že, Bačar (1939) jo imenuje ostrična trstnica in ima o njej tole presenetljivo mnenje: »Pri nas jo najdemo na Cerkniskem jezeru in morda drugod. Julija sem jo že videl na Ljubljanskem barju, letos junija pa v Savinjski dolini ob Bolski.« Glede na to, da je Bačar, kot piše, na Barju in Cerkniskem jezeru našel gnezda bičje trstnice *A. schoenobaenus*, smemo sklepati, da je vrsti dobro ločil.

TAŠČIČNA PENICA *Sylvia cantillans*

Na podlagi dveh ubitih primerkov iz spomladanskega obdobja (april) in enega iz jesenskega obdobja (avgust), ki jih je prejel ali videl v muzeju Eggenhöffner, se Schiavuzzi (1883) ni mogel odločiti, ali naj to penico uvrsti med gnezdilke ali selivke. Nagibam se k temu, pravi, da bi jo uvrstil med selivke. To mnenje je pravzaprav obveljalo vse do leta 1980, ko sem nedaleč od ceste Šmarje-Koštabona 4. in 21. 6. poslušal pojočega samca v gradnu (Geister 1980). V rokopisu dr. Matvejeva iz leta 1981 je navedeno tudi opazovanje te vrste nad Portorožem dne 12. 5. 1966. V rokopisu Tometa iz leta 1990 pa je D. Šere opazoval pojočega samca ob železniški progi blizu Prešnice. Kasneje se je izkazalo, da je J. Gregori že 19. 5. 1976 v grmovju na kraškem travniku v Koritnicah poslušal agresivno petje samca te vrste (Seznam redkih vrst ptic Slovenije 1993). Perco & Utmar (1987) navajata taščično penico kot verjetno gnezdilko v vseh treh mejnih kvadrantih

na Sežansko Komenskem (Tržaškem) krasu v letih 1983–87. Vsa druga pojavljanja v Sloveniji so bila v gnezditveno neprimernem okolju.

ŽAMETNA PENICA *Sylvia melanocephala*

Eggenhöffner (1842) uvršča to sredozemsko penico v svojem znamenitem spisku med redke preletne ptice. Schiavuzzi (1883) ni bil te sreče, da bi jo videl. Šele v petdesetih letih našega stoletja so s pojavljanjem in razraščanjem žuke *Spartium junceum* v koprskem primorju nastale za to sicer v makiji živečo vrsto ugodne razmere za njeno naselitev. Dr. Matvejev navaja v svojem rokopisu, da je 12. 5. 1966 poleg žalobne sinice in taščične penice opazoval tega dne nad Portorožem tudi žametno penico, kar mu rad verjamem, saj je žuke tam veliko. Prvi podatek za Slovenijo je v tem stoletju Gregorijev, ki je žametno penico 13. 3. 1975 opazoval na cvetoči breskvi v Sečovljah (Gregori 1976).

Dne 14. 6. 1979 je samec prepeval v žukinem grmišču ob Cesti Izola-Šmarje, na istem mestu leto dni kasneje (7. 7. 1980), 19. 5. 1980 pa v žukinem grmišču v Ankaranu (Geister 1980). Grošelj (1982) omenja, da žametna penica gnezdi tudi na Krasu, sicer pa navaja več spomladanskih opazovanj iz doline Idrijce (1975, 1977 in 1981), in to v obdobju, ko ta vrsta že gnezdi. Ker so bile ptice največkrat opazovane ob poslabšanju vremena in ohladitvah, ki so sledile prejšnim že toplim obdobjem, si to razlaga s tem, da so temperature v notranjosti lahko znatno višje kot v pri-

morju, zaradi česar se najbrž žametne penice napotijo v notranjost. Z vidika širjenja areala je zelo zanimivo zadrževanje v Vipavski dolini, kjer je Grošelj (1983) 27. 2. 1977 opazoval samca. V zelo toplih zgodnjepomladanskih dnevih, kot je bil 24. marca leta 1974 in 1977, se žametna penica izgubi celo do Ljubljane (Šere 1978).

SVETLOOKA PENICA *Sylvia hortensis*

Schiavuzzi (1883) je glede gnezdenja te vrste penice povsem brez dvomov, saj zanjo pravi, da je »poletna vrsta, gnezdilka, posebno pogosta na gorah piranskega ozemlja. Pride v drugi polovici aprila in odide v prvi polovici septembra. Po njenem zvonkem in gromkem petju se zlahka loči od drugih penic«. Zatem vse do leta 1976 o svetlooki penici v literaturi, nanašajoči se na ozemlje Slovenije, ni mogoče prebrati ničesar. Takrat pa je J. Gregori v Proteusu objavil tale zapis o opazovanju ptic v Ospu: »Neutrudni pevci so tudi kratkokrili vrtniki *Hippolais polyglotta* in razne penice, ki nam bodo v Ospu pripravile presenečenje. Če se bomo potrudili in jih skušali tudi videti, se nam bo mogoče posrečilo, da bomo zagledali penico, ki je po postavi precej bolj zajetna od nam do sedaj poznanih: glave ne pokriva samo črna 'kapica' kot pri črnoglavki, ampak je glava temna tudi pod očesom, ter se zato temna barva ostro loči od svetlega grla. Šarenica očesa je svetlo rumena in močno vpadljiva. To je svetlooka penica *Sylvia hortensis*, za katero imamo v Sloveniji prav skromne podatke.« (Gregori 1976) J. Gregori v tem zapisu nikjer ne

pravi, da je to penico v Ospu videl, temveč samo dopušča možnost, da bi jo kdorkoli lahko videl. Osapsko steno je obiskal 23. 4. in 21. 5. 1975 (Gregori 1976). Perco & Utmar (1987) navajata svetlooko penico v treh mejnih kvadrantih, v dveh kot možno in v enem, sežanskem, kot potrjeno gnezdilko za obdobje 1983-87.

ČRNOGLAVI MUHAR *Ficedula hypoleuca*

Muharji so približno tako kot trstnice že od vsega začetka burili duhove sedanje generacije slovenskih ornitologov. Nemalo zaslug za vznemirjenje gre pripisati Krečič-Šušteršičevemu priročniku »Ptice Slovenije«, ki je brez dvoma veljal za »Sveto pismo« slovenske ornitologije skoraj dve desetletji in v katerem najdemo še danes marsikatero presenetljivo trditev, kakršna je tudi ta o črnoglavem muharju: »Pri nas je manj pogosten in neenakomerno porazdeljen.«

Schiavuzzi (1883) nam je o črnoglavem muharju zapustil tole: »Ptica, ki ne prihaja v vseh letih, kadar pa, se to zgodi od 19. ali 20. aprila do 1. maja. Ustavi se za nekaj dni in včasih gnezdi: to sklepam po tem, ker sem jih videl v mesecih juniju in avgustu.

Eggenhöffner (1842) ga uvršča med ptice, ki gnezdiijo na Tržaškem. Sliši se komaj verjetno. Pač pa je Seidensacher (1860) v okolici Novega mesta 26. 5. 1859 opazoval gnezdenje: »Godni mladiči, 7 po številu, visoko v hrastu: domneval sem, da bom našel še jajca in sem istega dne našel še eno gnezdo z mladiči.« Glede na to, da je 21. 4. istega

leta opazoval belovratega muharja (Seidensacher 1860), bi pričakovali, da je dobro ločil podobni si sorodni vrsti.

Toda dve leti po objavi članka *Erscheinungen in der Vogelwelt bei Neustadt in Krain* v *Journal für Ornithologie* je v *Verhandlungen der k.k. zool. botan. Gesellschaft in Wien* objavil prispevek z naslovom *Mitteilungen über das Brüten mehrerer Vogel der Steiermark*, v katerem pravi, da je leta 1859 našel operjene mladiče belovratega muharja že 26. 5. Iz besedila izhaja, da je bilo to pri Novem mestu, kjer pa te vrste v zapisu iz leta 1860 ne omenja kot gnezdilke, pač pa govori, da je tega dne našel mladiče črnoglavega muharja. Po tem lahko sklepamo, da je tako popravil svojo zmoto, četudi je ni izrecno priznal.

Sledi skoraj stoletno obdobje, ko v literaturi ne moremo najti prav nobenega uporabnega podatka. Šele 2. 6. 1973 je D. Šere na visokem barju Šijec na Pokljuki (1200 m) opazoval na vrhu ruševja sedečega samca črnoglavega muharja in pripisal: »Glede na datum opazovanja, biotop in da v sosednji Avstriji že gnezdi, dopuščam možnost, da bi črnoglavi muhar lahko gnezdil na Pokljuki.« (Šere 1981) Gregori (1977) pa črnoglavega muharja na podlagi zapisa »V sadovnjaku v Podkorenu je 22. 5. 1974 samica večkrat sedala k vhodu v valilnico, vendar noter ni šla« opredeli v oklepaju kot nerednega gnezdilca, kar je bržkone nekoliko preuranjeno, saj je šlo prejkone le za zapozneno selivko. Po mnenju D. Šereta preletniki večkrat poizvedujejo po duplih, kar je opazil že tudi Seidensacher (1862) pri belovratem muharju. A. Dolinšek je na Igu

pri Ljubljani od 29. 4. do 23. 6. 1979 opazoval par črnoglavih muharjev, ki sta se vedla razburjeno in tako kot se vedejo ptice s starševskimi skrbmi. Opazoval ju je v vaškem sadovnjaku. (Dolinšek in lit.) O podobnem dolgem zadrževanju samca in samice je leta 1984 poročal tudi M. Gjerkeš iz Ankara: »Opazoval sem ju več kot mesec dni (od 16. 4.). Tako sem med opazovanjem naletel na še enega samca. Najprej sem pomislil, da gre za prvo ptico, a sem kasneje prisostvoval, na moje veliko presenečenje, območnemu spopadu dveh samcev črnoglavega muharja. Ptici sem kasneje vedno manj videval, dokler ju proti koncu maja nisem izgubil.« Mislím, da je opis tega zadrževanja črnoglavega muharja v primorju povsem primerljiv s Shiovuzzijevimi opažanji in nemara tudi pojasnjuje Eggenhöffnerjevo ugotovitev.

O gnezdenju črnoglavega muharja v letih 1970 do 1980 v Dobrovniškem gozdu pri Lendavi je poročal Nemesszeghy (1986). Podatek mu je dal Š. Lainščak, ki mi je v pismu leta 1989 dogodek takole pojasnil: »Pri pregledu mojih zapiskov imam v vsakem letu zapisano tudi gnezdenje črnoglavega muharja, kar je vprašljivo, ker je vsaj za mene po gnezdu, jajcih, številu in barvi jajc, mladičih, nemogoče ločiti belovratega in črnoglavega muharja. Osebno verjamem tudi v možnost križanja obeh vrst in s tem obstoj mešancev. Za mene je dokaz, da gnezdi črnoglavi muhar pri nas, zapis iz leta 1979: ob pregledu valilnic v mešanem hrastovem gozdu v predelu Črni log, sem našel valilnico (dno dimenzije 13×13 cm, izletna luknja

3,5 cm), napolnjeno z gnezdrom in jajci poljskega vrabca, pod tem pa gnezdo in 5 jajc ter ubitega muharja – samčka, ki je bil sigurno črnoglav, ker sem ga imel v roki in ni imel značilnega belega pasu na vratu, pa tudi po perutih je bil črn z majhno belo liso. Ločitev obeh vrst po značilnem muharjevem klicu je za mene prezahtevna, pa osebno kljub temu verjamem v gnezdenje črnoglavega muharja pri nas, predvsem v nižinskih listnatih gozdovih. Mislim, da je problem obeh muharjev pri nas v tem, da sta zelo malo časa pri nas, valita le enkrat na leto in nas v juniju že zapustita, ter nam tako puščata zelo malo časa za opazovanje, tako da smo običajno prepozni.«

ŽALOBNA SINICA *Parus lugubris*

Mestni muzej v Trstu hrani za zgodovino naših gnezdilk zelo pomemben dokument – rokopis F. Eggenhöffnerja z naslovom »Ptice, ki gnezdiijo v gozdih Lipice« z letnico 1842. Schiavuzzi (1883) je v Istri ni našel, čeprav bi po Saviju (Ornitologia italiana) ta vrsta morala biti tam vsakdanja. Kakor poroča Valle (1885), je primerek mladega samca iz Materije z dne 21. 5. 1808 J. N. Natterer podaril zbirki Cesarskega muzeja na Dunaju. Od istega avtorja tudi izvemo, da mu je preparator Marinelli zagotovil, da je dobil mlade sinice vrst *P. palustris* in *P. lugubris* iz tržaške okolice. Dne 26. 11. 1981 mi je dr. Matvejev izročil rokopis z naslovom Iz komisije za redkosti, kjer navaja, da je opazoval to vrsto 12. 5. 1966 v Portorožu. Za gnezditvev pomembnih okoliščin ne navaja. Dne 20. 6. 1980 sem

opazoval dva para sinic v hrastovi hosti pod Kubedom (Geister 1980).

VELIKI SRAKOPER *Lanius excubitor*

Po Eggenhöffnerju (1842) naj bi gnezdil v okolici Trsta (Schiavuzzi 1883), Freyerjev (1842) »gnezdi na drevju« je mogoče brati na dva načina: kot splošno formulacijo iz gnezditvene biologije ali pa kot splošen favnistični podatek za Kranjsko. Bolj dorečeno se je izrazil Erjavec (1870), rekoč: »Prebiva po hostah in tudi po vrtilih ter ostane tudi pozimi pri nas.« S tem pa ptico, ki je danes znana kot izrazit zimski gost, šteje kratkomalo za stalnico. Gnezditvene dvome je razpršil Seidensacher (1864), ko je zapisal: »Po vsi priliki gnezdi pri nas redko; dozday sem samo enkrat uspel najti gnezdo te ptice s štirimi jajci.« Z današnjega zornega kota je nerazumljivo, da ob tem ni navedel kraja in datuma najdbe. Zagato je vsaj nekoliko omilil Reiser (1925), ko je, najverjetneje po zaslugi korespondence, dogodek takole pojasnil: »Nobenega dokaza ni, da bi tako imenovana 'suhljata sraka' *Sperrelster* kdaj gnezdila v okolici Maribora. Tudi (Seidensacher) nas je lahko v okolici Celja po dolgih letih tamkajšnega opazovanja in zbiranja (šestletnega, op. I. G.) napotil na en sam pripetljaj, ko je v juniju 1858 prejel leglo s štirimi jajci.« Reiserjevo pojasnilo daje slutiti, da Seidensacher ni sam našel tega gnezda, čeprav je tako zapisal. Kakorkoli že, ta kombinirani podatek ostaja edini dokaz za gnezdenje velikega srakoperja pri nas. Schulz (1890) je vse dotedanje namige in spoznanja formuliral na znanstveno običa-

jen način: »Poletna ptica; pride v začetku maja in odide proti koncu avgusta.« Da pa je bila favnistična pregrada med Kranjsko in Štajersko precej močna, dokazuje njegov dostavek: »Posamezni primerki so bili opazovani tudi že v decembru.« Vendar je Seidenscher (1864) glede tega jasnejši: »...pojavlja se redno jeseni od oktobra dalje in prezimuje.« Temperaturo je zopet dvignil Šašelj (1934) petinsedemdeset let kasneje: »30. julija 1933 sem videl pod Korenitko (pri Trebnjem, op. I. G.) velikega srakoperja, ki so pri nas prav redki.« Nemara se je ravno na ta podatek oslonil Bačar (1939), ko je med Brehmov prevod vrnil stavek: »Pri nas gnezdi morda v okolici Novega mesta«, čeprav glede na njegovo novomeško poreklo ni izključeno, da ni poznal še kakega drugega podatka. To pa še ni vse. Dne 6. maja 1946 je Ivan Hribar videl velikega srakoperja pri Murskem središču, »13. junija pa tov. Kralj enega v Dolgi vasi. Če gnezdi v tukajšni okolici, kljub skrbnemu poizvedovanju nisem mogel ugotoviti.« (Hribar 1947) Ko pa je bil kot učitelj zatem prestavljen v Podgorje pri Slovenj Gradcu, je v ornitološki kroniki za leto 1956 zapisal: »... tov. Ivo Rogina pa mi je pravil, da je 17. junija dopoldne videl velikega srakoperja na drevesu zunaj Podgorja, blizu Lojza. Iz tega bi lahko sklepal, da gnezdi veliki srakoper nekje v okolici; to bo treba letos dognati.« (Hribar 1957) Toda pri tem je ostalo. Tako je hotela usoda, morda tudi veliki srakoper. Seveda je danes nemogoče ugotavljati, ali je imenovani Rogina poznal črnočelega srakoperja *L. minor*, s katerim bi ga

lahko zamenjal. Pač pa o tem ne more biti dvoma, kar zadeva učitelja Ivana Hribarja, ki v poročilu, v katerem piše o velikem srakoperju, zapiše tudi tole: »Črnočelega srakoperja sem opazoval 12. maja pri Dolenji Bistrici, isti dan popoldan pa dva pri Hotizi. Pozneje sem jih večkrat opazoval. Po 15. avgustu jih nisem več videl.«

ROŽASTI ŠKOREC *Pastor roseus*

Za Schiavuzzija (1883) je rožasti škorec majski preletnik. »Vsako leto se ne seli, kadar pa se, se priklati v jatah od 15 do 20 osebkov, zadržujoč se tri ali štiri dni. 30. maja 1882 se je 12 osebkov pojavilo v Savudriji, kjer se je jata zadrževala tri dni.« Takrat je Schiavuzzi kot sam pravi, pričel verjeti, da je vrsta nekoč gnezdila na območju Kaštela. Njegovo prepričanje temelji tako kot prepričanje grofa A. P. Ninnija, ki to vrsto uvršča med gnezdilke Benečije, na pripetljaju iz leta 1875, ko se je jata rožastih škorcev ustalila v Villafranci in med 5. junijem in 10. julijem zalegla nov rod (Schiavuzzi 1883). Sajovic (1912) poroča, da se je »večja jata rožastih škorcev mudila meseca majnika nekaj časa v Vipavi«. Dne 20. 6. 1988 je v večernih urah posedala jata teh ptic po vrhovih topolov v parku mladinskega okrevališča na Debelem rtiču. Gjerkeš (1990), ki jih je opazoval, je še zapisal: »Naštel sem okoli 30 ptic. (vsaj pol je bilo mladostnih osebkov), ki so živahno čebljale.« Kot je moč razbrati iz opisa, je bila jata oblikovana že po gnezdenju, tako kot jata iz Savudrije leta 1882, iz katere je bil ubit mlad samec (Schiavuzzi 1883).

Dne 29. 5. 1975 sta Lili in Uroš Krek opazovala približno 10 osebkov v Lescah na Gorenjskem (Šere 1983). Od 26. 5. do 29. 5. 1983 sta A. Knavs in D. Šere opazovala 3 osebkove, ki so se hranili z ravno dozorelimi češnjami ob Tržaški cesti v Ljubljani. Na osnovi treh znanih majskih datumov (v Vipavi, Lescah in Ljubljani) Šere domneva, da »bi bilo potrebno posvetiti več pozornosti prvim dozorelim češnjam«, če bi hoteli priti do novih podatkov o pojavljanju te vrste v Sloveniji. In res, rožasti škorci so konec maja leta 1989 spet obirali češnje v Sloveniji, tokrat na Vrhniku. Kot poroča Grošelj (1990), sta bila dva ustreljena in oddana v gatenje. Bila sta v jati z navadnimi škorcji, ki so tokrat s prvim gnezdenjem po vsej verjetnosti že opravili. Še bolj zanimivo in vznemirljivo, da ne rečem gnezditveno sumljivo, pa je bilo vedenje ustreljenega samca, ki je po pripovedovanju očitvidca pel in pri tem potresaval s perutmi. Nedvomno se tako vede svatovsko razpoložen samec. Iz zapisa ni jasno, ali je bil drugi ustreljeni osebek morda samica.

O poskusu gnezditve rožastega škorca leta 1973 v Dobrovniškem gozdu v bližini Lendave poroča leta 1986 Nemesszeghy. Štefan Lainščak mi je o tem leta 1989 poročal v pismu »Poizkus gnezdenja rožastega škorca leta 1973 v Dobrovniškem gozdu (Ginjevec) v nekoliko večji valilnici (dno 16 × 16 cm, premer izletne luknje 5 cm) za mene ni sporen, ker se rožastega škorca z značilno čopko na glavi ne da zamenjati. Ker sem zaradi pomembnosti valilnico večkrat obiskoval, je gnezdenje opustil (mogoče tudi iz drugih razlogov), v gne-

zdu pa pustil 2 jajci, modrikasti, v premerbi 30 × 22 mm.«

PINOŽA *Fringilla montifringilla*

Prav neverjetno je, kako se nekatere najbolj neverjetne Freyerjeve formulacije lahko nenadoma izkažejo za resnične. Za pinožo je leta 1842 zapisal: »V debelejših gozdih, prihaja le pozimi v nižino.« Schulz (1890) ga sprva imenuje klatež v višjih gorskih gozdovih, kasneje (1895) pa gnezdilec, prav tako v višjih gorskih gozdovih. Leta 1983 je P. Grošelj od 4. do 12. julija v različnih dnevih večkrat slišal peti svatovsko obarvanega samca pinože na Sivki (1006 m) nad zaselkom Mrzli vrh nad Idrijo. Dva-krat je samca videl celo s hrano v kljunu (zelenimi gosenicami). Dne 17. 7. pa je opazoval tudi samico (Grošelj 1983). Kljub zadržanemu naslovu pri objavi – »Pinoža *Fringilla montifringilla* – novi, domnevni gnezdilec Slovenije« – lahko to odkritje štejem po pravilih, ki veljajo za ornitološki atlas za potrjeno gnezditvev! Sicer pa se je kmalu zatem nabralo še nekaj dragocenih podatkov o domnevni gnezditvi, ki jih je zbral D. Šere: 4. in 5. 7. 1986 je bil na Planini Duplje pri Krnskem jezeru (1370 m) opazovan pojoč, svatovsko obarvan samec pinože in 9. 8. 1986 osebek te vrste v Tamarju (1108 m) (Šere 1990) ter 30. 4. 1990 dva samca in ena samica na Mali Planini v Kamniških Alpah (Šere 1990), podatek, ki bi prav tako utegnil biti gnezditveno sumljiv.

LITERATURA

BAČAR, R. (1939): Brehm. Življenje živali. Priredil R. Bačar. Umetniška propaganda Ljubljana.

- BENUSSI, E. (1983): Contributo all studio dell'ornitofauna nidificante nella provincia di Trieste. Estratto dagli Atti del Museo Civico di Storia Naturale Trieste. Vol. XXXIV, Fasc. 3 N. 7.
- DOLINAR, I. (1951): Ptici v območju Savinjske doline pred 45 leti in danes. *Lovec* 35: 215.
- EGGENHÖFFNER, (1842): Vögel um Triest. *Isis*: 297.
- ERJAVEC, F. (1870): Domače in tuje živali v podobah. II. Ptice. Celovec.
- FREYER, H. (1842): Fauna der in Krain bekannten Säugethiere, Vögel, Reptilien und Fische. Laibach.
- GEISTER, I. (1980): Problematika slovenskih ptičjih imen. *Acrocephalus* 3: 37-38.
- GEISTER, I. (1980 a): Žametna penica *Sylvia melanocephala*. *Acrocephalus* 4: 60.
- GEISTER, I. (1980 b): Taščična penica *Sylvia cantillans*. *Acrocephalus* 4: 60.
- GEISTER, I. (1980 c): Žalobna sinica *Parus lugubris*. *Acrocephalus* 4: 61.
- GEISTER, I. (1990): Pričakovane in nepričakovane gnezdilke Slovenije. *Acrocephalus* 43-44: 18-23.
- GJERKEŠ, M. (1984): Ankarani. Poročila od koderkoli. *Acrocephalus* 21: 51.
- GJERKEŠ, M. (1990): Rožasti škorec *Sturnus roseus*. *Acrocephalus* 46: 114.
- GREGORI, J. (1976): Ornitološki izlet v Osp. *Proteus* 7: 275-279.
- GREGORI, J. (1977): Ekološki in favnistični pregled ptičev severozahodne Slovenije. *Larus*. 29-30: 33-81.
- GREGORI, J. (1977): Okvirni ekološki in favnistični pregled ptičev Sečoveljskih solin. *Varstvo narave* 9: 81-102.
- GROŠELJ, P. (1982): Nekaj opažanj žametne penice *Sylvia melanocephala*. *Acrocephalus* 11-12: 22-23.
- GROŠELJ, P. (1982): Nekaj opažanj žametne penice *Sylvia melanocephala*. *Acrocephalus* 11-12: 22-23.
- GROŠELJ, P. (1983): Pinoža *Fringilla montifringilla* - novi domnevni gnezdilec Slovenije. *Acrocephalus* 17-18: 56-58.
- GROŠELJ, P. (1990): Rožnati škorec *Sturnus roseus*. *Acrocephalus* 46: 114.
- HRIBAR, I. (1947): Zapisi o opazovanju ptic v prvem polletju 1946 v Lendavi in okolici. *Lovec* 30: 175-176.
- HRIBAR, I. (1957): Ornitološki zapiski za Podgorje pri Slovenj Gradcu za leto 1956. *Lovec* 41.
- KMECL, P. & RIŽNER (1992): Opazovanje španskega kupčarja *Oenanthe hispanica* ob Cerkniškem jezeru. *Acrocephalus* 55: 176-178.
- KOZINA, M. (1990): Kratkoprsti škrijanec *Calandrella brachdactyla*. *Acrocephalus* 2: 33.
- KREČIČ, I. & ŠUŠTERŠIČ (1963): Ptice Slovenije. Državna založba Slovenije. Ljubljana.
- MATVEJEV, D. S. & F. VASIĆ (1977): Prve dopune i korekcije za Catalogus faunae Jugoslaviae-Aves. *Larus* 29-30: 123-136.
- NEMESSEGHY, L. (1986): Črna jelša v Prekmurju. Pomurska založba. Murska Sobota. Str. 30.
- PERCO, F. & P. UTMAR (1987): L'Avifauna delle province di Trieste e Gorizia, fino all'Isonzo. *biogeographia* XII: 801-843.
- PONEBŠEK, J. (1912): Višnjeva taščica. *Lovec*: 15.
- PLAZ v.J. (1892): Über einige um Freudenau bei Radkersburg in Steiermark vorkommende Vögel. *Ornithologische Monatschrift*: 69.
- REISER, O. (1925): Die Vögel von Marburg an der Drau. *Naturwissenschaftlichen Verein in Steiermark*. Graz.
- SAJOVIC, G. (1912): Ornitologične beležke za Kranjsko leta 1911. *Carniola* 1912: 130.
- SAJOVIC, G. (1917): Ornitologični zapiski za Kranjsko v letih 1914 do 1916. *Carniola* 1917: 93.
- SCHIAVUZZI, B. (1883): Materiali per un'avifauna del territorio di Trieste fino a Monfalcone e dell'Istria. Estratto dal Bolletino della Società adriatica di scienze naturali in Trieste. Vol. IX.
- SCHOLLMAYER, ... (1891): Beiträge zur Ornithologie Krains. Separatdruck aus *Ornithologisches Jahrbuch* II. Jahrgang, 3. Heft. Wien.
- SCHULZ, F. (1890): Verzeichnis der bisher in Krain beobachteten Vögel. Laibach.
- SCHULZ, F. (1895): Verzeichniss der in Krain beobachteten Vögel vom Jahre 1890-1895. Mitteilungen des Ornithologischen Vereines in Wien. XIX Jahrgang.
- SEIDENSACHER, E. (1860): Erscheinungen in der Vogelwelt bei Neustadt in Krain. *Journal für Ornithologie*. Casel. S VIII: 311-319.
- SEIDENSACHER, E. (1862): Mitteilungen über das Brüten mehrerer Vogel der Steiermark. Verhandlungen der k.k. zool. botan. Gesellschaft in Wien. Bd. XII: 787-794.
- SEIDENSACHER, E. (1864): Beobachtungen in der Vogelwelt gemacht in der Umgegend von Cilli in Steiermark im Jahre 1863. *Verhandlungen*

der k.k. zool. botan. Gesellschaft in Wien. Bd. XIV.: 85-92.

SEIDENSACHER, E. (1862 a): Die Vögel von Cilli. Mitt. naturwiss. Verein Steirmark 2: 57-90.

ŠAŠELJ, I. (1922): Ornitološki zapiski za Belo krajino. Lovec 11.

ŠAŠELJ, I. (1926-1941): Ornitološki zapiski za Št. Lovrenc ob Temenici na Dolenjskem in njegovo okolico. Lovec 15-29.

ŠERE, D. (1978): Žametna penica v Sloveniji. Proteus 41: 43-44.

ŠERE, D. (1982): Črnoglavi muhar *Ficedula hypoleuca*. Acrocephalus 8-9: 43.

ŠERE, D. (1982 a): Ptiči Stožic pri Ljubljani 1972-1982. - Favnišični pregled, obročkanje in najdbe. Acrocephalus 13-14.

ŠERE, D. (1986): Novi podatki o možnem gnezdenju pinože *Fringilla montifringilla* v Sloveniji. Acrocephalus 29: 33.

TSCHUSI v.V. & K.v. DALLA-TORRE (1890): VI: Jahresbericht (1887) aus Österreich-Ungarn. Ornith. I: 67.

VALLE, A. (1885): Note ornitologiche. Estrato dal Bolettino della Società adriatica di scienze naturali in Trieste. Vol. IX.

Rokopisi:

Dr. S. D. Matvejev: Iz komisije za retkosti (1981)

D. Tome: Poročilo opazovanja ptic na Kraškem robu (IBU) (1990)

ZAHVALE

Za kritični pregled rokopisa se zahvaljujem D. Šeretu in A. Sovincu. Za dragocene pismene informacije M. Gjerkešu in Š. Lainščaku, enako dr. S. D. Matvejevu in D. Tometu za rokopisne informacije. Za pomoč pri iskanju zgodovinskih virov se zahvaljujem H. Kutzenbergerju, J. Brandnerju, dr. P. Sacklu, F. Janžekoviču, J. Gregoriju in Univerzitetni knjižnici Maribor. Za pomoč pri prevajanju se zahvaljujem S. Novaku in za zgodovinska pojasnila A. Lavričevi.

POVZETEK

Avtor poskuša s pomočjo presoje zgodovinskih virov razrešiti vprašanje statusa nekaterih redkih in vprašljivih gnezdil Slovenije iz reda ptic pevk: *Melanocorypha calandra*, *Calandrella brachydactyla*, *Anthus pratensis*, *Oenanthe hispanica*, *Luscinia svecica*, *Acrocephalus paludicola*, *Sylvia*

cantillans, *S. melanocephala*, *S. hortensis*, *Ficedula hypoleuca*, *Parus lugubris*, *Lanius excubitor* *Pastor roseus* in *Fringilla montifringilla*.

Upoštevana je dostopna (nikakor ne vsa) zgodovinska literatura iz devetnajstega stoletja, ki hrani ne le veliko dragocenih informacij o pojavljanju in gnezdenju obravnavanih vrst ptic na današnjem ozemlju Slovenije, temveč razkriva tudi zanimivo favnišično in ekološko drugačnost razmer v primerjavi z današnjim časom. Vsebuje pa tudi nekaj za današnje pojmovanje preveč ohlapnih in zato kaj malo uporabnih, nekaj za današnje vedenje neverjetnih trditev in tudi kakšno zmotno, vse do danes nepopravljeno informacijo.

Druga kategorija virov je literatura iz prve polovice dvajsetega stoletja. Prinaša precej novih podatkov, nekaj revizij starih pa tudi nekaj novih ugank.

Tretja kategorija virov so zapisi sedanje generacije ornitologov, ki so bili zaradi nepoznavanja starejše literature večkrat pomanjkljivo interpretirani.

Posebna kategorija so neobjavljeni viri, od katerih so tukaj prvič objavljeni podatki iz nekaterih pisem. Neobjavljeni viri, kot so inventarizacije zbirk nagačenih ptic in pomanjkljivo dokumentirani podatki, niso upoštevani. Sicer pa je namen pričujočega prispevka pospešiti zbiranje vseh dostopnih podatkov za potrebe Seznama redkih vrst ptic Slovenije.

Pri vrstah, za katere ne poznamo dovolj sodobnih podatkov o gnezdenju, so starejši podatki dragoceno napotilo, kje jih iskati. Takšne vrste so laški škranec, kratkoprsti škranec, španski kupčar, in svetlooka penica. Pri vrstah, kot sta taščična penica in žametna penica, starejši viri opozarjajo na to, da je vrsta danes na našem ozemlju pogostejša, kot je bila v devetnajstem stoletju. Za vrste mala cipa, žalobna sinica in modri slavec starejša literatura navaja bolj ali manj zanesljive gnezditvene podatke, za velikega srakoperja lahko na več mestih preberemo, da je pri nas gnezdil, medtem ko naj bi bil črnoglavi muhar po pomoti obravnavan kot gnezdilec. Za gnezdenje rožastega škorca kakšnih trdnejših dokazov v literaturi ne najdemo. Zgodovinsko izročilo o pinoži se nam ob najnovejših genetičnih dognanjih kaže v popolnoma novi, do predvčerajšnjem še neverjetni luči, še naprej pa ostaja uganka povodna trstnica.

SUMMARY

The author attempted to solve, on the basis of various historical sources, the status of some rare and questionable passeriform breeders of Slovenia: *Melanocorypha calandra*, *Calandrella brachydactylla*, *Anthus prataensis*, *Oenanthe hispanica*, *Luscinia svecica*, *Acrocephalus paludicola*, *Sylvia cantillans*, *S. melanocephala*, *S. hortensis*, *Ficedula hypoleuca*, *Parus lugubris*, *Lanius excubitor*, *Oastor roseus*, and *Fringilla montifringilla*.

All the available (but in no way all) historical references published in the 19th century were taken into account, for they not merely preserved the numerous data on occurrence and breeding of the dealt with species, but revealed the faunistically and ecologically interesting diverse conditions compared with the present time. On the other hand, they contain some too general and therefore hardly applicable and for today's knowledge unlikely statements, as well as some erroneous and until today still uncorrected pieces of information.

The second category of sources were references from the first half of the 20th century, containing many new data and some revisions of the old as well as new enigmas.

The third category of sources were records of today's generation of ornithologists, which have been, due to an insufficient acquaintance with the old literature, often interpreted inadequately.

A special category were the unpublished sources, of which details from some letters are here published for the very first time. Unpublished sources, as are inventories of stuffed birds and insufficiently documented data, were not taken into account. The aim of this article is otherwise to hasten the gathering of all accessible data for the needs of the List of rare birds of Slovenia.

Regarding the species, for which not enough recent data on breeding are known, these old sources are a very precious directive where to look for them. Such species are the Calandra Lark, Short-toed Lark, Black-eared Wheatear, and Orphean Warbler. Concerning the species, as are the Subalpine and Sardinian Warblers, the old sources call our attention to the fact that these birds are today more frequent in the territory of Slovenia than they were in the 19th century. For Meadow Pipit, Sombre Tit and Bluethroat, more or less reliable breeding data are stated in the

old references. Regarding the Great Grey Shrike, we can read, in a number of places, that it used to breed in our country, while the Pied Flycatcher was erroneously dealt with as a breeder. As far as the Rose-coloured Starling is concerned, no firm evidence can be found in this literature, while the historical tradition, regarding the Brambling, has in view of the most recent breeding discoveries shown itself in a completely new light. The Aquatic Warbler, however, still remains a mystery.

Iztok Geister, Pokopališka pot 13, 64202 Naklo

Iz ornitološke pozabe From the ornithological oblivion

Da bi bile posamezne vrste pri nas popolnoma izumrle, ne morem trditi. Veliko vrst pa je, ki jim grozi pogin. V prvi vrsti so to ptice, ki se odlikujejo po velikosti in ki so obenem več ali manj škodljive: naše ujede. Brkati ser (*Gypaetus barbatus*) je skoraj popolnoma izumrl, na vrsto pridejo orli, krokarji, velike uharice, črne žolne, smrdokavre, zlatovranke, vodomci itd. Omeniti moram tudi radi njegovega petja zelo čislanelega slavca, ki ga posebno železničarji strastno love.

Slovenija se lahko ponaša z »Odsekom za varstvo jugoslovanske prirode in prirodnih spomenikov« in z »zakonom o varstvu redkih ali za Slovenijo tipičnih in za znanstvo pomembnih živali in rastlin in o varstvu špilj v področju pokrajinske uprave za Slovenijo« z dne 28. februarja 1922, Ur. l. št. 115/377. Ta zakon je vzrok zakonodaje o varstvu naravnih spomenikov. Po tem zakonu uživajo popolno zaščito vse redke ujede, nekatere redke rastline in jame s svojimi podzemeljskimi zakladi.

V Sloveniji uživajo torej zakonito varstvo poleg poljedelstvu koristnih tudi redke in v njihovem obstoju ogrožene ptice, čeprav slednje človeku na kakršenkoli način sem ter tja tudi škodujejo.

Božidar Ponebšek, Kompas o varstvu ptic, Lovec 1925.